

Вступне слово головного редактора

Релігійне життя в світі та Україні динамічно розвивається, що має вчасно фіксуватися експертами - вченими, політиками, релігійними діячами. Редакція журналу «Релігійна свобода» уважно слідкує за сучасними тенденціями в сфері свободи совісті і віросповідання, чутливо реагує на їхні зміни.

В цьому номері ми продовжуємо історичний блок, який присвячений історії постання і розвитку свободи совісті, свободи релігії, свободи віросповідання, свободи церкви, що стало незмінною ознакою модерних часів. Зрозуміти і оцінити досягнення в цій сфері можна лише на підставі порівняння із станом релігійної свободи в різних історичних епохах. Нині ми публікуємо другу статтю Михайла Бабія «Віротерпимість, свобода совісті та свобода релігії й віросповідань в період становлення й утвердження християнства» із його майбутньої книги. Досліджуючи процес становлення і утвердження християнського розуміння свободи совісті і свободи релігії та віротерпимості, автор розкриває особливості ранньохристиянського розуміння свободи, в основі якої лежить внутрішня особистісна духовна свобода. Свобода совісті постає як свобода вибору релігії. Крім індивідуального виміру свободи совісті, християнство актуалізувало спільнотне право на свободу віровизнання, свободу зовнішнього сповідання релігії, виконання культових дій. Ця стаття важлива для розуміння того, що раннє християнство істотно вплинуло на еволюцію уявлень про свободу совісті, ставши смисловим ядром сучасного її розуміння, але разом з тим воно

виявилось тією силою, яке в боротьбі за своє утвердження неодноразово зазнавало утисків, але й саме вдавалося до переслідувань інакомислячих, виявляючи нетерпимість до інших світоглядів та релігій.

Наступна стаття переносить нас у сучасність, яка характеризується релігійним плюралізмом. Лариса Владиченко та Ольга Гольд розглядають «Особливості поліконфесійної ситуації в Україні», вважаючи поліконфесійність - здобутком всього українського суспільства, його визначальним вектором і перспективою.

Соціологічні заміри цієї поліконфесійної релігійності постійно робляться вітчизняними дослідниками, що в своєму матеріалі докладно досліджує Оксана Горкуша «Церковно-релігійна ситуація в Україні: тенденції 2019 року - запит на розширення питальників для соціопитувань». Підводячи підсумки релігійного життя в Україні за 2019 рік, вона аналізує існуючі методи його кількісного і якісного вимірювання, зокрема оприлюдненні Центром О.Разумкова дані «Держава і церква в Україні - 2019: підсумки року і перспективи розвитку відносин», фіксуючи його недосконалість і похибки. Для наступного поглибленого розуміння, яким чином корелюються релігійна та конфесійна ідентичність і церковна належність з реальним досвідом і національним дискурсом, життєвою позицією та громадянською свідомістю, автор пропонує розширити питальники за рахунок змістовних індексів.

Від достовірності уявлень про релігійну ситуацію в Україні залежить і стратегія суспільства, і політика держави та церков в сфері міжконфесійних і державно-церковних відносин, які піддаються серйозному аналізу в статті В.Титаренко та

Л.Филипович «Проблемні аспекти міжконфесійних та державно-конфесійних відносин у суспільно-політичній ситуації в Україні». Аналізуючи сучасну ситуацію, автори обґрунтовують пов'язаність її з безпекою України, аналізують наслідки російської агресії, зокрема в гуманітарній сфері, де релігія перетворюється на елемент і поле гібридної війни. В статті виокремлено зовнішні і внутрішні ризики, які утримують в собі потенцію зміни вектору руху релігійної ситуації в країні. Досліджуючи пошуки / конституювання / відновлення українськими церквами своєї ідентичності в сучасних умовах, автори бачать явища глобального характеру та внутрішні чинники, під впливом яких відбувається поступова «кристалізація» цієї ідентичності.

Стаття «Модель світської держави і політика секуляризму в Казахстані: сучасні виклики» Юлії Шаповал фокусує увагу на еволюції політики секуляризму, здійснювану в Казахстані з моменту отримання країною незалежності. В статті проаналізовано законодавчі ініціативи уряду Казахстану, прийняті в ситуації релігійних змін на фоні актуалізації проблеми релігійної радикалізації і релігійного екстремізму. Своєрідним викликом політиці секуляризму в Казахстані на сучасному етапі стало повернення жінок із Сирії (в статті йдеться про операції Жусан 1, 2, 3 в 2019 році), про що докладно пише авторка. Досвід Казахстану, набутий в процесі дерадикалізації цих жінок, повернення їх в світську державу та складнощі, які доводиться долати державі у вирішенні цього питання, може бути корисним і для України.

В цьому номері ми продовжуємо друк українською мовою II частини Документу

Бюро ОБСЄ з демократичних інститутів і прав людини (БДПІЛ) «Свобода релігії або переконань і безпека. Рекомендації».

Якщо ми хочемо вважатися європейською країною і бути частиною Європи, яка накопичила тисячолітні традиції не тільки в економічній чи соціальній, політичній чи культурній сферах життя десятків народів, якщо хочемо бути там присутні духовно, треба скористатися колективним досвідом Європи щодо врегулювання питань, пов'язаних із правами і свободами людей, серед яких базовим є свобода совісті і віросповідань. В останні роки цей аспект частіше розглядають в контексті безпеки – індивідуальної і колективної окремих держав, народів, людства. Питання релігійної безпеки/небезпеки, будучи в топі актуальних для українського суспільства, досліджуються українськими релігієзнавцями в різних зрізах. Враховуючи деякі доволі складні аспекти теми «свободи релігії або переконань і безпека», які стають об'єктами наукових дискусій, пропонуємо читачам продовження друку матеріалів (в українському перекладі) з питань «Свобода релігії або переконань і безпека», опубліковані Бюро ОБСЄ з демократичних інститутів і прав людини БДПІЛ (почато див. №22-23 «Релігійна свобода»). Розробники документу (у попередніх обговореннях взяли участь 165 осіб) у своїх рекомендаціях країнам-учасницям ОБСЄ прагнуть максимально гармонізувати відповідність безпекових заходів з боку урядів держав-учасниць їхнім міжнародним зобов'язанням, з одного боку, і свободою релігії або переконань – з іншого. Зокрема, прийнята ОБСЄ комплексна концепція безпеки, закликає держави-учасниці ретельно розглядати всі виміри безпеки і використовувати комплексний, ґрунтований на співробітництві

підхід, який не допускає перекося в сторону національної безпеки за рахунок інших безпекових вимірів, включаючи права людини.

Друкуючи в попередньому 22-23 номерах «Релігійної свободи» керівні принципи, редакція проанонсувала другу частину документу ОБСЄ, яка зосереджена на питаннях і рекомендаціях в цій сфері. Предметом даних рекомендацій є чотири важливих питання на стику свободи релігії або переконань і безпеки: питання реєстрації громад, «екстремістські» висловлювання і література, обшуки в місцях відправлення культу і навернення в свою віру. Визначаючи ці питання загальними і поширеними для всього європейського регіону, ОБСЄ рекомендує вчитатися в ці рекомендації представникам молодих демократій, щоб запобігти помилок, які здійснили старі європейські суспільства. Ці рекомендації, дуже практичні і конкретні, є надзвичайно актуальними для розробників політики і для релігійних громад в контексті забезпечення свободи релігії або переконань і безпеки.

Будучи продуктом тривалої інтелектуальної співпраці відомих європейських експертів, цей документ ще тільки прийдегься імплементувати в нашу реальність, спочатку в свідомість наших громадян, зокрема політичних і релігійних лідерів, чому сприятиме переклад і друк цього документу в журналі «Релігійна свобода», а потім і в практику релігійного життя. Редакція намірена звернутися до авторитетних експертів по коментарі на цей документ, як вітчизняних, так і зарубіжних. І першим, хто відгукнувся, став знааний професор права з Італії Сільвіо Феррарі, який на сторінках нашого журна-

лу розмірковує «Чи сумісні свобода релігії і переконань з безпекою?». Представляючи цей документ ОБСЄ/БДПЛ, автор розглядає його в більш широкому контексті дебатів про сек'юритизацію релігії, підкреслюючи, що надійну основу для вирішення конфлікту між правом на релігійну свободу та правом на безпеку складають три керівні принципи: 1) принцип навчання, який пропонує освітні програми, що сприяють знанню різних релігій та їх соціальних проявів; 2) принцип взаємодії, який неможливо реалізувати без особистого вступу в діалог; 3) принцип існування сприятливого середовища, в якому панує право на свободу віросповідання. С.Феррарі звертає увагу на 2 моменти, докладно аналізуючи питання навернення та реєстрації, які далеко не є технічними. Автор пропонує розрізняти екстремізм та насильницький екстремізм, підтримуючи заклик документу ОБСЄ щодо заходів із безпеки, які б стосувалися поведінки, а не думок чи переконань.

В розділі Інформації у нас два повідомлення. Перше, про роботу міжнародної науково-практичної конференції в Бішкеку «Світськість, секуляризм, релігійність в пострадянському просторі: історичні, юридичні і філософсько-світоглядні аспекти» пройшла в м.Бішкек (Киргизстан) 23-25 жовтня 2019 року. В цьому міжнародному форумі Україна була представлена солідною делегацією: заступник директора Департаменту у справах релігій і національностей-начальник релігієзнавчо-аналітичного відділу докт філос.н. Л. Владиченко, викладач Одеського національного університету імені І.Мечникова к.філос.н. О.Гольд, старший науковий співробітник Інституту філософії імені Г.С.Сковороди

НАН України д.філос.н. В.Титаренко, старший науковий співробітник Інституту філософії імені Г.С.Сковороди НАН України к.філос.н. О.Кисельов, президент МАР к.філос.н. Руслан Халіков. Результатом їхньої участі стали не тільки виступи та модераторство на конференції, але й друк матеріалів в збірнику статей «Светскость, секуляризм, религиозность: исторические, юридические и философско-мировоззренческие аспекты» / Под ред. Е.С. Элбакян – Бишкек, 2020 г. – 246 с. (Secularism, secularity and religion: historical, legal, and philosophical aspects / Edited by E. S. Elbakyan - Bishkek, 2020 – 246 p.), частину з яких ми плануємо передрукувати (і вже передруковуємо, зокрема стаття С.Феррарі та Ю.Шаповал) у нашому журналі за дозволом ОО «Центр Религиоведческих Исследований».

Друга інформація - про Всесвітній тиждень міжконфесійної гармонії в Україні, до якого наша країна долучилася завдяки ініціативі ВРРО (Всеукраїнської Ради Релігійних Об'єднань). Цьогорічний досвід міжнародного включення виявився напрочуд багатоманітним, продуктивним, що спонукає його організаторів та учасників продовжувати цю традицію, поширювати по всьому світові, оскільки співжиття і діалог сфері міжконфесійних відносин - це єдина альтернатива виживання не тільки релігійних людей, а й всього людства.

Долучаймося до захисту прав і свобод - в т.ч. і релігійних - всіх мешканців планети, всіх громадян!

Натхненна ідеями гармонізації всіх видів відносин, головна редакторка -

Людмила Филитович